

HAC İBADETİNİN HÜKÜMLERİ HUSUSUNDA HANEFİ VE MÂLİKÎ ÂLİMLERİ ARASINDAKİ BENZERLİK VE FARKLILIKLAR

Mualla AKYOL*

Özet

Kâbe ilk kurulan ev, Allah'ın evidir. Kiblegâh, tüm Müslümanların birliktelik yeri, emin beldedir. İslam'ın şiarı olan Kâbe, Müslümanlar nezdinde çok büyük bir öneme sahiptir. Biz de bu öneme binaen bu ibadetin yapılışında yerine getirilmesi gereken fiillerin; Hanefî ve Mâlikîlere göre hangisinin haccın olmazsa olmazı olan rüknü, hangisinin farzı, hangisinin ise sevabını arttıran sünneti olduğu hususu üzerinde durduk. Bununla beraber araştırmamızın hacmini genişletmemek adına genel olarak ibadetin rükün, farz ve sünnetlerine değinip ayrıntısına girmedik. Hanefî ve Mâlikî mezhepleri tarihte birbirini takip ederek oluşmuş ve birbirinden beslenmiş olan iki kıymetli mezheptir. Özellikle bu iki mezhep üzerinde durmamız, aralarındaki yakınlık sebebiyledir. Birçok kaynak Hanefî mezhebini Rey ekolü olarak tanımlar. Tarihte bu yönüyle Hanefiler, çok konuşulmuş zaman zaman hadisleri reddetmekle suçlanmıştır. Hanefilerin zayıf hadisi Hz. Peygamber'e dayandırmama hassasiyeti onları reye yönlendirmiştir. Rey ile içtihat bütün mezheplerde bulunmakla beraber bu yönüyle Hanefî mezhebine en çok benzeyen Mâlikî mezhebidir. Mezheplerin görüşleri belirtilirken hangi delilleri kullanarak sonuca ulaştıkları üzerinde durulmuş, bu iki mezhebin benzerlik ve farklılıklarının vurgulanması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hac, İbadet, Hükümler, Hanefî ve Mâlikî Farkları.

Differences and Similarities between the Hanafi and Maliki Scholars About The Rulings Of Hadj Devotions

Abstract

The Kaaba is the first established house and the house of God. "Kiblegah" is the place of association for all Muslims and secure place. The Kaaba, the sign of Islam is of great importance for Muslims. We focused on the sake of the pilgrimage, which is a must for hadj. We focused on which one is increasing fard and sevab according to Hanafies and Malikies. Furthermore, in order to not expand the volume of our research, we generally did mention the rowan, fard, circumcisions of worship, and we did not go deep into the content of the worship. Hanafî and Maliki cults are two precious religious cults that were formed following each other in history and benefited from each other. The reason for our emphasis on these two cults is because of the proximity between them. While expressing the views of the sects reached has been focused in this article, we tried to emphasize the

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Bölümü, İslam Hukuku Anabilim Dalı, Orcid: 0000-0002-8129-5271, yl1930207032@ogr.sdu.edu.tr.

similarity of two crucial sects. Many sources define the Hanafi sect as the Rey school. In this respect, Hanafis have been accused of rejecting hadiths, which have been widely spoken in history. Hanafis' sensitivity to not attribute this weak hadith to the Prophet(pbuh) has led them to Rey School. Although Rey and ijtehad exist in all madhhabs, the Maliki sect is most similar to the Hanafi sect in this respect.

Key Words: Hadj, Prayer, Judgments, Hanafi and Maliki Difference.

Giriş

İlk insandan bugüne gelen İslam'ın şiarı, Allah'ın evi; her sene hac ayları olarak bilinen Şevval, Zilkade ve Zilhicce'de ziyaret edilmektedir.¹ İslam'ın gerektirdiği yükümlülüklerin şuurunda olan Müslümanlar, ibadetlerini Hz. Peygamber'in yaptığı şekilde yapmaya özen göstermekte ve bunun için Kur'an'ı, Sünneti en iyi şekilde öğrenmeye çalışmaktadır.

Haccın farz olduğu Hac (22/26-29), Ali İmran (3/96-97), Bakara suresi (2/158, 196, 197) ayetlerinde ve benzeri başka ayetlerde geçmektedir. Hac ibadeti Allah'ın kulları üzerine belirli bir maddi duruma bağlı olarak farz kıldığı bir ibadettir.

Haccın farz oluşu ayetlerde açık bir şekilde beyan edilmekle birlikte bu ibadetin nasıl yapılacağı hadislerden, sahabe kavlından öğrenilmektedir. Hz. Peygamber sahabeyle birlikte bu farizayı yerine getirmiş, onlara bizzat göstererek nasıl yapılacağını öğretmiştir. Haccın nasıl yapıldığına dair gelen rivayetlerden farklı yorumlar geliştirilerek; menâsiklerin rükün, farz ya da sünnet olduğu hususunda mezhepler arasında farklı görüşler oluşmuş farklı fikirler beyan edilmiştir.

Bugün Müslümanlar arasında yaygın olarak bilinen, uygulanan dört mezhep bulunmaktadır. Kur'an ve Sünnet'in bize ulaşmasında en güvenilir kaynak kabul edilen bu dört mezhep; kendi sistemi, metodolojisiyle Kur'an ve hadislere yaklaşmış birbirlerine yakın yollardan yürümekle birlikte farklı bakış açıları sergilemişlerdir. Müslümanlar da fikhî farklılıkların sağladıkları kolaylıkları hayatlarına yerleştirmişlerdir.

Çalışmamızda Hanefî ve Mâlikî mezhebi üzerinde durup bu iki mezhep arasındaki benzerlik ve farklılıkları araştırdık. Birbirine yakın zamanda teşekkül eden ve aralarında İmam Muhammed gibi ortakâlim bulunan bu iki mezhep konumuzun esasını oluşturmaktadır. İmam Muhammed Hanefî mezhebinin önde gelen ismi olmakla beraber İmam Mâlik'in de talebeliğini yapmıştır. Dolayısıyla iki mezhep arasındaki bağı kurmada, görüşleri yakınlaştırmada İmam Muhammed önemli yer teşkil eder.

1. Hac

Hac, lügatte büyük bir şeye yönelmek; kastetmek anlamındadır. Şeriatte ise Hac, belirli bir konuma yönelmektir. Eve (Kâbe'ye), belirli vakitlerde belirli sıfatlarla Allah'ın emrettiği belirli şartlarla yönelmektir.²

وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ (٢٧) لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَعْلُومَاتٍ عَلَى مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطِيعُوا أَمْرَ اللَّهِ الْقَبِيرَ (٢٨)

Hac suresi 27. ve 28. ayetlerde Allâhü teâlâ şöyle buyurmuştur: “İnsanlar arasında haccı ilan et ki, gerek yaya olarak, gerek uzak yollardan gelen yorgun develer üzerinde sana gelsinler. Gelsinler ki, kendilerine ait birtakım menfaatlere şahit olsunlar ve Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği (kurbanlık) hayvanlar üzerine belli günlerde (onları kurban ederken) Allah'ın adını ansınlar. Artık onlardan siz de yiyin, yoksula fakire de yedirin.”³ Allâhü teâlâ ayetlerde, Hz. İbrahim'e haccı insanlara tebliğ etmesini buyurmuş ve haccı farz kıldığını böylece açıklamıştır. Bu ayetlerle ilgili İbn Abbas;

¹ Es-Sâbuni, Muhammed Ali, *Ahkâm Tefsiri* (I-II), Yasin Yayinevi, İstanbul, ts. c. I, s. 240-241.

² El-Mevsili, Abdullah bin Mahmut bin Mevdut (ö. 683/1284), *el-İhtiyar Ta'lilu'l-Muhtar* (I-V), Çağrı Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 2015, c. I, s. 139; el-Askalani, Ebu'l-Fadl Şehabeddin Ahmed İbn Hacer (ö. 853/1449), *Fethü'l-Bâri Şerhü Sahihü'l-Buhari* (I-XVIII), Dârul-Fikr, Beyrut 1991, c. IV, s. 152.

³ Altuntaş, Halil – Şahin, Muzaffer, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2012, s. 366.

tefsirinde şu açıklamalarda bulunur. Hz. İbrahim Kâbe inşasını tamamladıktan sonra Allah celle celâluhû hacı ilan etmesini emretmiş, Hz. İbrahim de bunun üzerine Allah'tan sesini insanlara ulaştırmasını istemiştir. Hz. İbrahim'in sesi Ebû Kubeys dağına yükseltilmiştir. Hz. İbrahim insanları cennetle müjdelemiş cehennem ile korkutmuş böylece hac ibadetini yerine getirmelerini tebliğ etmiştir.⁴

Hac ibadeti, Kur'an'ın emridir. Haccın âkil, bâliğ, hür kimselere; yol güvenliği ve dönünceye kadar aileye yetecek nafakanın bulunması gibi birtakım şartların bulunmasıyla birlikte farz olduğu hususunda hiçbir mezhep arasında görüş farkı bulunmamaktadır.⁵

2. Hac İbadetinin Hükümleri Hususunda Hanefi ve Maliki Âlimleri Arasındaki Benzerlik ve Farklılıklar

Kişinin hac ile yükümlü olması için âkil, bâliğ, hür olması, bedenî ve mâlî yeterliliğinin bulunması gerekir.⁶ Buraya kadar Hanefî ve Mâlikî mezheplerinin kişiyi hac ile yükümlü kılan vücûb şartlarında ittifakı bulunmaktadır. Söz konusu mâlî yeterlilik Hanefîlerde; kişinin hac masraflarını karşılayabilmesi, aynı zamanda o geri dönünceye kadar ailesinin kendi alışık oldukları yaşam şeklinde geçimlerini sağlayabilecekleri nafakalarının bulunması olarak tanımlanır. Hanefîler, haccın vücûbunda örfe büyük oranda önem vermişlerdir. Örneğin Hanefîlerde kişi, eşeğe ve deve hörgücüne binemeyen bir kimseye hevdec⁷ temin edene kadar, hac ile yükümlü değildir. Aynı zamanda başkasıyla ortaklaşa binek edinip sırayla bineği kullanmaları durumunda da kişi hac ile mükellef olmaz.⁸ Bunlara ek olarak Hanefîler; kişinin Müslüman olmasını, haccın farz olduğunu bilmesini vücûb şartlarına eklemiştirler.⁹ Mâlikîlerde kişinin eşeğe, deveye binip binememesine bakılmaz. Kişi yürüyerek de güç yetiriyorsa muktedir sayılır. Ayrıca bakımından sorumlu olunan kişilerin helakinden korkulmadığı sürece kişi muktedirdir, alışık olduğu yaşam şekline bakılmaz. Mâlikîler ise ek olarak kişinin sağlıklı olmasını, yol güvenliğinin bulunmasını ve boşanma veya vefat iddeti bekleyen hanımların sürelerini tamamlamış olmalarını sayarlar.¹⁰

Hanefîler; ibadetlerde vücûb, eda şartı ayırımına giderler. Hanefîlerin eda şartı olarak kabul ettikleri şartları, Mâlikîler vücûb şartı olarak ele almışlardır ve bu ayırım onlarda yoktur. Hanefîlerdeki haccın eda şartları; yol güvenliğinin olması, tutukluluk ve yurt dışına çıkma yasağı gibi arızı bir engelin bulunmamasıdır. Ayrıca hanımlar tek başlarına yolculuğa çıkamadıkları için yanlarında eşlerinin yahut mahremlerinin bulunması da eda şartıdır. Hanefîler boşandığı veya kocası vefat ettiği için iddet bekleyen bayanların; iddetlerinin bitmiş olmasını eda şartı olarak ele almışlardır.¹¹ Hanımların hacca gidebilmeleri Mâlikîlerde, Hanefîlere nazaran daha kolaydır. Çünkü Mâlikîler, kocası veya mahremi bulunmayan bir kadının içerisinde bayan bulursa da bulunmasa da kafilenin

⁴ Ez-Zebidi, Ebu'l-Feyz Muhammed el-Murtaza (ö. 1205/1791), *İthafü's-Sâdeti'l-Müttakin bi Şerhi Esrarı İhyâi 'Ulumi'd-Din*, (I-XIV), Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, ts. c. IV, s. 455; es-Sabuni, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefasir* (I-III), Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut 1436/2015, c. II, s. 751.

⁵ El-Kudûrî, Ebu'l-Huseyn Ahmed (ö. 428/1037), *Muhtasarü'l-Kudûrî*, Emin Yayınları, 1. Baskı, Bursa 2016, s. 65; el-Kasâni, Alâüddin Ebubekir bin Mes'ûd bin Ahmed (ö. 587/1192), *Bedaius-Sanai fi Tertibi's-Şerai* (I-VII), Darül-Kütübül-İlmiyye, 2. Baskı, Beyrut 1406/1986, c. II, s. 120; el-Mevsîli, a.g.e., c. I, s. 140; Oral, Rıfat, *Peygamber Günlerinde İbadet ve Sosyal Hayat Buluşu'l-Meram Şerhi* (I-III), Esra Yayınları, 2. Baskı, Konya 2015, c. II, s. 157, 163.

⁶ El-Kayrevani, Ebu Muhammed Abdullah bin Abdurrahman (ö. 386/996), *Risaletü'l-Kayrevâni*, Darülfikr, y.y. ts. s. 72; el-Mevsîli, a.g.e., c. I, s. 140.

⁷ Hevdec: Kadınların içine binneleri için deve üzerine kurulmuş olan çardak, mahmil. (Erdoğan, Mehmet, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, Ensar Neşriyat, İstanbul 2019, s. 191.)

⁸ El-Mevsîli, a.g.e., c. I, s. 140; el-Ceziri, Abdurrahman (ö. 1360/1941), *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkıhı* (I-VIII), Çağrı Yayınları, İstanbul 1993, c. II, s. 905-911.

⁹ Et-Tehanevi, Zafer Ahmed Osman (ö. 1394/1974), *İ'lau's-Sünen* (I-XXII), İdaretü'l-Kur'an ve'l-Ulumu'l-İslamiyye, Pakistan 1418, c. X, s. 8-9.

¹⁰ El-Ceziri, a.g.e., c. II, s. 905-911.

¹¹ El-Mevsîli, a.g.e., c. I, s. 140; el-Ceziri, a.g.e., c. II, s. 905-911; et-Tehanevi, a.g.e., c. X, s. 9; Oral, a.g.e., c. II, s. 163-164.

güvenli olması durumunda hacca gidebileceklerini söylemişlerdir.¹² Mâlikîlerin hanımlara bu rahatlığı tanımasında; Hz. Peygamberin hadisini Hanefîlerden farklı anlamaları etkilidir. Hz. Peygamber “Hiçbir kadın yanında bir mahremi olmadıkça sefere çıkmasın” buyurmuştur. Kadınların mahremleri olmadığına; canlarının ve namuslarının tehlikeye düşme olasılığı çok fazladır ve kadınlar kendilerini korumaktan acizdir. Hz. Peygamberin mahremin bulunmasını emretmesinin sebebini; Mâlikîler, “Hanımları korumak bu şekilde gerçekleşeceği içindir” diyerek açıklamışlardır. Dolayısıyla bu mezhebe göre hanımların can ve namus güvenliği sağlandığında mahremleri olmadan yolculuk yapabilecekleri hükmü ortaya çıkmıştır.¹³

Haccın şartları mezheplerin uyguladıkları metotlara, kendi mezhep içi kurallarına göre değişiklik göstermektedir. Vücûb şartı kişinin teklife muhatap olmasının şartıken; yalnızca Hanefîlerde bulunan eda şartında kişi hüküm ile bizzat muhataptır. Dolayısıyla vücûb şartı bulunup da eda şartı bulunmayan kimsenin yapması gereken yerine vekil tayin ederek, ibadetin edasını gerçekleştirmektir.¹⁴

Hac ibadetinin geçerliliği için sıhhat şartı olarak isimlendirilen birtakım şartlar bulunmaktadır. Hanefîlerde bunlar: Hac yapmak niyetiyle ihrama girmek; hac ayları olarak bilinen Şevval, Zilkade, Zilhicce'nin ilk on günü olmak üzere özel vakitlerde bulunmak ve Müslümanların özel mekânı olan Kâbe'de bulunmaktır.¹⁵ Mâlikîler ise Hanefîlerin vücûb şartı olarak kabul ettikleri Müslüman olmayı, sıhhat şartı kabul etmişlerdir. Bu mezhepte Hanefîlerden farklı olarak hac ayları Zilhicce'nin ilk on günü değil, tamamıdır. Zaman ve mekân haccın sıhhat şartı değildir.¹⁶

Hanefîlere göre haccın farzları üçtür. Bunlardan ikisi rükün olan Arafat'ta vakfe yapmak ve ziyaret tavafını eda etmektir.¹⁷ Üçüncüsü ise ihram olup rükün değil, sıhhat şartıdır.¹⁸ Mâlikîlere göre haccın iki değil dört rükünü bulunmaktadır. Onlar Hanefîlerin farzlarına Safâ ile Merve arasında yapılan sa'y ekler, bu dördünü rükün kabul ederler.¹⁹ Mâlikîlere göre Müzdelife vakfesi, Mina'da şeytan taşlamak, saçları tıraş etmek veya kısaltmak, bayram günleri Mina'da geceleme ve haccı tertibe uygun olarak ifa etmek haccın temelini oluşturan rükünü olmamakla beraber farzdır. Yapılmadığı takdirde kazası gerekir, şayet yapmadan Mekke'den ayrılmışsa Mekke'ye kurban göndermek icap eder.²⁰ Mâlikîler; sa'y ibadetini rükün sayarken; Resûlullah'ın (s.a.s.) “Sa'y yapınız. Çünkü Allah (c.c.), muhakkak onu size farz kılmıştır.” hadisini delil alırlar. Diğer bir delil ise Hz. Peygamber'in “Şüphe yok ki Safâ ile Merve Allah'ın (dinin) şââirindendir...” ayetini okuyarak sa'y yapmaya başlaması; bitirince de “Benden haccın menâsikini öğreniniz.” buyurmasıdır. Hz. Peygamber; sahabelere sa'y yapmalarını emretmiştir; emir ise açık bir şekilde vücûba delalet ettiği için sa'y haccın rükünüdür. Onlara göre Hz. Aişe'in “Allah'a yemin olsun ki, Safâ ile Merve arasında sa'y yapmayan kimsenin haccı tamam değildir.” buyurması da bu ibadetin rükün olduğuna delalet eder.²¹

Haccın vaciplerine gelince; vacip kavramı Mâlikîlerde farz anlamında kullanılmaktadır. Haccın Mâlikîlerdeki farzları ise yukarıda açıklandı. Diğer üç mezhepte Hanefîlerin yaptığı farz vacip ayrımı bulunmamaktadır, ikisi aynı anlamda kullanılır. Hanefîlerdeki anlamıyla vacip, diğer mezheplerde daha çok kuvvetli sünnet olarak yerini alır. Hanefî mezhebinde vacipler ise sa'y,

¹² Oral, *a.g.e.*, c. II, s. 163-164.

¹³ El-Ceziri, *a.g.e.*, c. II, s. 905-911; es-Sabuni, *Ahkâm Tefsiri* c. I, s. 407,408.

¹⁴ Et-Tehanevi, *a.g.e.*, c. X, s. 8.

¹⁵ El-Kudûrî, *a.g.e.*, s. 73; el-Ceziri, *a.g.e.*, c. II, s. 911-913.

¹⁶ İbn Rüşd, Ebu'l-Velid Muhammed bin Ahmed bin Muhammed el-Kurtubi (ö. 595/1199), *Bidayetü'l-Müctehit ve Nihayetü'l-Muktesid* (I-IV), Daru'l-Hadis, Kahire 1425/2004, c. II, s. 83; el-Hâcce, Kevkeb 'Ubeyd, *Fıkhu'l-İbadat ala'l-Mezhebi'l-Maliki*, Matbaatu'l-İnşa, 1. Baskı, Şam 1406/1986, s. 336; el-Ceziri, *a.g.e.*, c. II, s. 911-913.

¹⁷ El-Kasâni, *a.g.e.*, c. II, s. 125, 126.

¹⁸ El-Ceziri, *a.g.e.*, c. II, s. 913-914.

¹⁹ El-Desuki, Ebu Abdullah Şemseddin Muhammed bin Ahmed bin Araf (ö. 1230/1815), *Haşiyetü'l-Desûki ala 'ş-Serhi'l-Kebir* (I-IV), Darü'l-Fıkr, y.y. ts. c. II, s. 21-23, es-Sabuni, *Ahkâm Tefsiri*, c. I, s. 123.

²⁰ El-Ceziri, *a.g.e.*, c. II, s. 949-955; Oral, *a.g.e.*, c. II, s. 215.

²¹ Es-Sabuni, *Ahkâm Tefsiri*, c. I, s. 123-126.

Müzdelife vakfesi, Mina'da şeytan taşlamak, saçları tıraş etmek veya kısaltmak, veda tavafı yapmaktır. Hac menâsiklerini ifa ederken tertibe uymak da bu mezhebe göre vaciptir.²² Hanefiler sa'y yapmayı rükün olarak değil de vacip olarak görürler çünkü "Bunları (Safâ ile Merve) tavaf etmesinde üzerine bir beis yoktur..." ayetinden çıkarılan sonucun farziyet değil, mubahlık olduğunu kabul ederler. Buna ilaveten Urve bin Müdras Tâî isimli sahabe, yaptığı menâsikleri Hz. Peygamber'e saymış; sa'y yapmadığı halde, Hz. Peygamber ona "hacın tamam olmadı, sa'y yapman gerekiyor" dememiştir. Bu delillere dayanarak Hanefiler, sa'yi rükünler arasında saymazlar. Ancak sünnet değil vacip olarak kabul edilmesinin sebebi Resûlullah'ın sa'y yapmış olmasıdır.²³

Hac ibadetinin Hanefilere göre sünnetleri: Kudüm tavafı, hac hutbeleri, arefe gecesini Mina'da geçirmek, bayram gecesini Müzdelife'de geçirmek, bayram günlerinde Mina'da kalmak, Muhassab veya Ebtah denilen yerde biraz dinlenmek. Arafat'ta öğle ve ikinci namazlarının cem'-i takdîm ile kılınması; namazları yerlilerin mukim olarak, dışarıdan gelenlerin seferi kılması; Müzdelife'de akşam ve yatsının cem'-i te'hîr ile kılınmasıdır.²⁴ Mâlikîlere göre Kudüm tavafı sünnet değil, rükün olmamakla beraber farzdır.²⁵ Yine farklı olarak bayram günlerini Mina'da geçirmek bu mezhepte farzdır.²⁶ Hanefilerde bulunan diğer sünnetler Mâlikîlerde de bulunmaktadır. Mâlikîlerde bunlara ilaveten bazı sünnetler vardır. Onlar: veda tavafı yapmak, hediye (kurban) işaret için gerdanlık takmak ve kurbanlık deveye işaret koymaktır.²⁷

Hac ibadetinin bazı yasakları bulunmaktadır. Normal zamanlarda mubah olan şeyleri, kendine haram kılmak anlamına gelen ihram, haccetmek isteyen Müslümanların bazı davranışlardan sakınmasını gerekli kılar. Hanefilere göre ihramın yasakları; av hayvanını öldürmek, cinsel temas, şehvi söz ve davranışlarda bulunmak, günah işlemek, tartışmak ve kavga etmektir. Ayrıca mümin ihramlıyken yüzünü ve başını örtmez; kaftan, gömlek, şalvar sarık giymez. İhramlıya yasak olan şeyler arasında saç kesmek, tıraş olmak, tırnak kesmek de vardır. Bitkilere zarar vermek, kesmek, koparmak yasaktır.²⁸ Mâlikîler, bu yasaklarda Hanefilerle ittifak halindedirler. Ancak Mâlikîlere göre güzel bir hanımın erkeklerin ona bakmasından korktuğunda yüzünü örtmesi caizdir. Diğer mezheplerde caiz olmakla birlikte sürme kullanmak, Mâlikîlerde yasaktır. Boyalı elbise giymek ve güzel koku sürmek de bu mezhebe göre yasaklar arasında yerini alır. Bazı rivayetlerde Hanefilerde de koku sürmenin yasak olduğu geçer ancak İmam Serahsî; "Hanefilerde doğru olan rivayet, caiz olduğudur" der.²⁹ Mâlikîlerde; haccetmek için Kâbe'ye gelen bir Müslümanın nikâh akdi yapması yasaktır, akit batıldır. Hanefiler, cinsel temas bulunmadığı sürece akit yapmakta bir beis görmezler.³⁰ Nikâhlanamama hususunda Mâlikîlerin delili, Osman bin Affân'dan rivayet edilen: "İhramdaki bir kişi nikâhlanamaz, başkasını nikâhlayamaz ve dünürlük yapamaz." hadisidir. Hanefiler ise bu konuda; İbn Abbas'tan gelen rivayeti esas almışlardır. O; "Resûlullah, Meymûne ile ihramda nikâhlandı" buyurmuştur.³¹

Haccın kırân, temettu' ve ifrad şeklinde üç çeşidi bulunmaktadır. Kırân haccı; aynı ihramla hem hac hem umreyi yapmaktır. Temettu' haccı; aynı yıl içinde ihrama girerek hac ve umre yapmaktır. İfrad haccı; umre olmadan yalnızca hac yapmaktır.³² Hanefilere göre bunlardan en faziletlisi kırân

²² El-Kasâni, *a.g.e.*, c. II, s. 133; el-Kâri, Ebu'l-Hasen Nûrüdîn Ali bin Sultan Muhammed (ö. 1014/1605), *Mirkatü'l-Mefatih Şerhu Mişkati'l-Mesabih* (I-X), Darül-Fikr, Beyrut 1992, c. V, s. 461; Oral, *a.g.e.*, c. II, s. 215.

²³ Es-Sabuni, *Ahkâm Tefsiri*, c. I, s. 123-125.

²⁴ En-Nemeri, Ebu Amr Yusuf bin Abdullah bin Muhammed bin Abdulber Asım (ö. 463/1071), *el-Kâfi fi Fıkhı Ehli'l-Medine* (I-II), Mektebetü'r-Riyâd el-Hadîse, 2. Baskı, Riyad 1400/1980, c. I, s. 371; es-Serahsi, Şemsül-eimme Ebu Sehl Ebubekir Muhammed bin Ahmed (ö. 483/1091), *Mebcut* (I-XXX), Darül-Ma'rife, Beyrut 1414/1993, c. IV, s. 24, 34; el-Ceziri, *a.g.e.*, c. II, s. 944-949, 955-961.

²⁵ En-Nemeri, *a.g.e.*, c. I, s. 360; es-Serahsi, *a.g.e.*, c. 4, s. 34.

²⁶ El-Ceziri, *a.g.e.*, c. II, s. 949-955.

²⁷ El-Ceziri, *a.g.e.*, c. II, s. 955-961.

²⁸ Es-Serahsi, *a.g.e.*, c. IV, s. 6-8.

²⁹ Es-Serahsi, *a.g.e.*, c. IV, s. 3.

³⁰ El-Ceziri, *a.g.e.*, c. II, s. 921-928.

³¹ Oral, *a.g.e.*, c. II, s. 176.

³² Erdoğan, *a.g.e.*, s. 164.

haccı iken³³ Mâlikîlere göre temettu' haccıdır.³⁴ Hanefîlerin; kırân haccını faziletli bulmada delil olarak aldığı iki hadis vardır. Bunlardan birisi: “Hz. Peygamber hac ve umreyi birleştirerek kırân yaptı, iki tavaf ve iki sa'y yaptı.”³⁵ hadisi, diğeryse Enes bin Mâlik'ten gelen “Resûlullah'ın devesinin gemini tutuyordum. O (s.a.s.) ise o sırada hem hac hem umreye birlikte Lebbeyk diyordu.”³⁶ hadisidir. İmam Mâlik ise temettu' haccının en faziletli olduğunu söylerken, Hz. Osman'ın Hz. Peygamber temettu' haccı yaptı hadisini delil olarak almıştır.³⁷

Sonuç

Bir amaç uğruna dünyaya gönderilen insanoğlu; birtakım mükellefiyetlerle sorumlu tutulmuştur. Sorumlu tutulduğu mükellefiyetler arasında ise hem beden hem mal ile yapılan hac farızası da bulunmaktadır. İçerisinde birçok fazileti barındıran bu ibadette bazı semboller vardır. Kâbe tevhidin, Safâ ile Merve fedakârlığın, Mina idealizmin, Arafât bilgi ve mârifetin, Müzdelife kulluğun, şeytan taşlama ise şer güçlere karşı başlayan mücadelenin sembolleridir.³⁸ Farz olduğu Kitap ve Sünnetle sabit olan ve sembolleri bizzat Kur'an'da ifade edilerek yüceltilen hac ibadetinin, maddi imkânı bulunan kimselerce icra edilmesi gerekir.

Menfaati celb, mefsedeti def; İslam şeriatinde önemli ölçüde yer tutar. Hac ibadeti de içerisinde birçok maslahatı, menfaati barındıran; insanlara birçok yönden fayda sağlayan bir ibadettir. Birçok faydayı içerisinde barındırmakla beraber en bilindik faydası olarak, bu ibadeti yapmak için bir araya gelindiğinde; cemaat olmanın bilincine ulaşılması gösterilebilir. Çalışmamızda mezheplerin insanı dünyevî ve uhrevî manada hakiki huzura ulaştırmaya çalıştıklarını göstermeye, hadisleri anlamada nasıl ince eleyip sık dokuduklarını ifade etmeye gayret gösterdik.

Hac ibadetini yerine getirmenin faziletleri, hafife alıp icra etmemenin tehditleri pek çoktur. Mezhepler de bu ibadeti en güzel şekilde yerine getirmenin yollarını araştırmış, menâsiklerde Hz. Peygamber'e her yönden uymanın en doğrusu olduğunu her zaman ifade etmişlerdir. Bununla birlikte onlar, belirli menâsikleri yerine getiremeyenlerin tamamen ibadetini geçersiz kılıp onları zor duruma sokmaktansa en az ne kadarını yaparlarsa haccın geçerli olacağını araştırmış; “Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız, müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz”³⁹ hadisinin adeta öncüsü olmuşlardır. Birbirine çok yakın iki mezhep olan Hanefî ve Mâlikîler rükün, farz, vacip ve sünnetleri ifadede delilleri en güzel şekilde tetkik edip yanılma payını en aza indirmeye çalışmışlardır.

Kaynakça

Altuntaş, Halil – Şahin, Muzaffer, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2012

El-Askalani, Ebu'l-Fadl Şehabeddin Ahmed İbn Hacer (ö. 853/1449), *Fethü'l-Bâri Şerhü Sahihi'l-Buhari* (I-XVIII), Dârul-Fıkr, Beyrut 1991.

El-Buhari, Muhammed bin İsmail Ebu Abdullah (ö. 256/870), *Sahihü'l-Buhari* (I-IX), (Tahk. Muhammed Zühayr bin Nâsır en-Nâsır), Dâru Tavku'n-Necât, 1. Baskı, y.y. 1422/2001.

El-Ceziri, Abdurrahman (ö. 1360/1941), *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı* (I-VIII), Çağrı Yayınları, İstanbul 1993.

³³ El-Kudûrî, *a.g.e.* s. 71.

³⁴ İmam Malik, Enes bin Malik (ö. 179/796), *Müdevvene* (I-IV), Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut 1415/1994, c. I, s. 394; en-Nefravî, Ahmed bin Ğanım (ö. 1126/1714), *Fevakihud-Devvani ala Risaleti İbn Ebi Zeyd Kayravani* (I-II), Darülfıkr, Beyrut 1415/1995, c. I, s. 370.

³⁵ Tirmizi, Hac 102 (c. II, s. 275, Hadis No: 947); Dârekutnî, Mevâkît (c. III, s. 307, Hadis No: 2632)

³⁶ Dârekutnî, Mevâkît (c. III, s. 352, Hadis No: 2734)

³⁷ Müslim, Hac 18 (c. II, s.886, Hadis No: 1217); es-Serahsi, *a.g.e.*, c. IV, s. 26.

³⁸ Oral, *a.g.e.*, c. II, s. 154.

³⁹ Buhârî, İlm 11 (c. I, s. 25, Hadis No: 69)

Ed-Dârekutnî, Ebu'l-Hasen Ali bin Ömer bin Ahmed (ö. 385/996), *Sünenü'd-Dârekutnî* (I-V), (Tahk. Şu'aybi el-Ernaûtî), Müessesetü'r-Risale, 1. Baskı, Beyrut 1424/2004.

El-Desûki, Ebu Abdullah Şemseddin Muhammed bin Ahmed bin Arafe (ö. 1230/1815), *Haşiyetü'l-Desûki ala 'ş-Şerhi'l-Kebir* (I-IV), Darül-Fikr, y.y. ts.

Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2019.

El-Hâcce, Kevkeb 'Ubeyd, *Fıkhu'l-İbadat ala'l-Mezhebi'l-Maliki*, Matbaatu'l-İnşa, 1. Baskı, Şam 1406/1986.

İbn Rüşd, Ebu'l-Velid Muhammed bin Ahmed el-Kurtûbi (ö. 595/1199), *Bidayetü'l-Müctehit ve Nihayetü'l-Muktesid* (I-IV), Daru'l-Hadis, Kahire 1425/2004.

İmam Malik, Enes bin Malik (ö. 179/796), *Müdevvene* (I-IV), Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut 1415/1994.

El-Kâri, Ebu'l-Hasen Nûrüddîn Ali bin Sultan Muhammed (ö. 1014/1605), *Mirkatü'l-Mefatih Şerhu Mişkati'l-Mesabih* (I-X), Darül-Fikr, Beyrut 1992.

El-Kasâni, Alâüddin Ebubekir bin Mes'ûd bin Ahmed (ö. 587/1192), *Bedaius-Sanai fi Tertibi's-Şerai* (I-VII), Darül-Kütübil-İlmiyye, 2. Baskı, Beyrut 1406/1986.

El-Kayrevâni, Ebu Muhammed Abdullah bin Abdurrahman (ö. 386/996), *Risaletü'l-Kayrevâni*, Darül-Fikr, y.y. ts.

El-Kudûrî, Ebu'l-Huseyn Ahmed el-Kudûrî (ö. 428/1037), *Muhtasaru'l-Kudûrî*, Emin Yayınları, 1. Baskı, Bursa 2016.

El-Mevsîli, Abdullah bin Mahmut bin Mevdut (ö. 683/1284), *el-İhtiyar Ta'lilu'l-Muhtar* (I-V), Çağrı Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 2015.

El-Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim bin el-Haccac, (v. 261/875), *Sahihü'l-Müslim* (I-V), (Tahk. Muhammed Fuad Abdülbaki), Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut ts.

En-Nefrâvi, Ahmed bin Ğanim (ö. 1126/1714), *Fevakihud-Devvani ala Risaleti İbn Ebi Zeyd Kayravani* (I-II), Darül-Fikr, Beyrut 1415/1995.

En-Nemerî, Ebu Amr Yusuf bin Abdullah bin Muhammed bin Abdulber Asım (ö. 463/1071), *el-Kâfi fi Fıkhu Ehli'l-Medine* (I-II), Mektebetü'r-Riyâd el-Hadîse, 2. Baskı, Riyad 1400/1980.

Oral, Rifat, *Peygamber Günlerinde İbadet ve Sosyal Hayat Buluşu'l-Meram Şerhi* (I-III), Esra Yayınları, 2. Baskı, Konya 2015.

Es-Sâbuni, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefâsir* (I-III), Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut 1436/2015.

Es-Sâbuni, Muhammed Ali, *Ahkâm Tefsiri* (I-II), Yasin Yayınevi, İstanbul, ts.

Es-Serahsi, Şemsül-eimme Ebu Sehl Ebubekir Muhammed bin Ahmed (ö. 483/1091), *Mebcut* (I-XXX), Darül-Ma'rife, Beyrut 1414/1993.

Et-Tehânevi, Zafer Ahmed Osman (ö. 1394/1974), *İ'lau's-Sünen* (I-XXII), İdaretü'l-Kur'an ve'l-Ulumu'l-İslamiyye, Pakistan 1418.

Et-Tirmizi, Muhammed bin İsa bin Sevre bin Musa bin ed-Dahhak (ö. 279/893), *el-Camiu'l-Kebir Sünenü't-Tirmizi* (I-VI), (Tahk. Beşşâr Avvâd Marûf), Darü'l-Garbi'l-İslamiyye, Beyrut 1998.

Ez-Zebidî, Ebu'l-Feyz Muhammed el-Murtaza (ö. 1205/1791), *İthafü's-Sâdeti'l-Müttakîn bi Şerhi Esrarı İhyâi 'Ulumi'd-Din*, (I-XIV), Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ts.